

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 14/1998 vp

Hallituksen esitys laeiksi vammaisten henkilöiden työllistymisen ja koulutuksen edistämiseksi

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 2 päivänä syyskuuta 1998 lähettänyt sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi vammaisten henkilöiden työllistymisen ja koulutuksen edistämiseksi (HE 87/1998 vp).

Eduskunta-aloite

Valiokunta on käsitellyt esityksen yhteydessä toivomusaloitteen TA 168/1998 vp (ed. Maria Kaisa Aula /kesk ym.) vammaisten nuorten työllistymistä edistävän sosiaaliturvan kehittämistä.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylijohtaja Kari Välimäki ja vanhempi hallitussihteeri Anja Kairisalo, sosiaali- ja terveysministeriö
- ylitarkastaja Kari Jusi, työministeriö
- lakimies Tarja Waris ja kehittämisspäälikkö Pirkko Rinne, Kansaneläkelaitos
- erikoissuunnittelija Aulikki Rautavaara, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
- kehityspäälikkö Christina Lindell, Eläketurvakeskus
- järjestösihteeri Taija Heinonen, Kynnys ry.
- sosiaalsihteeri Terttu Manelius, Invalidiliitto
- kuntoutusjohtaja Teuvo Ruponen ja työllisyysneuvoja Taru Tammi, Näkövammaisten Keskusliitto
- liiton jäsen Antti Virta, Lihastautiliitto..

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITE

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kuntoutusrahalakia, kansaneläkelakia ja vammaistukilakia. Esityksen tavoitteena on, että kaikille vammaisille 16—18-vuotiaille nuorille turvattaisiin mahdollisuus ammatilliseen koulutukseen. Tämän johdosta sellaiselle nuorelle, joka muutoin saattaisi siirtyä 16 vuotta täytettyään työkyvyttömyyseläkkeelle, suoritettaisiin eläkkeen sijasta henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelman perusteella kuntoutusrahaa, jonka määrä olisi 2 100 markkaa kuukaudessa.

Lisäksi ehdotetaan, että täysimääräistä kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä saava voisi työllistyessään jättää kansaneläkkeensä lepäämään vähintään kuudeksi kuukaudeksi. Hänelle maksettaisiin tältä ajalta vammaistukea erityisvammaistuen suuruinen määrä, 1 796 markkaa kuukaudessa.

Esitys liittyy valtion vuoden 1999 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1 päivänä elokuuta 1999.

Toivomusaloite

Toivomusaloitteessa 168/1998 vp ehdotetaan eduskunnan hyväksyttäväksi toivomus, että hallitus antaisi eduskunnalle esityksen, jolla mahdollistetaan vammaisen henkilön työelämään

osallistuminen niin, että työkyvyttömyyseläke-oikeuden voi jättää lepäämään osa- tai kokoaikaiseen ansiotyöhön osallistumisen ajaksi ja että samalta ajalta voidaan vammaiselle maksaa erityistä kannustintukea.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT***Yleisperustelut***

Hallituksen esityksellä toteutetaan syntymästä tai nuorena vammautuneen mahdollisuus työkyvyttömyyseläkkeen asemesta hakeutua opiskeluun ja kuntoutukseen ja mahdollisesti myöhemmin myös työelämään vaarantamatta edellytyksiä saada kansaneläkettä. Selvitysten perusteella tällainen mahdollisuus tulee laajentaa koskemaan myös työelämässä jo olleita ansioeläkeläisten mukaista työkyvyttömyyseläkettä saavia, jotta ajan myötä eri vammaisryhmät voivat tilanteen ja mahdollisuuksien mukana vastata halutessaan toimeentulostaan osallistumalla työelämään.

Työeläkelainsäädännön soveltamiseen tätä lainsäädäntöä vastaavatyypisissä tilanteissa liittyy myös kysymys siitä, millaisin edellytyksin voidaan edistää sellaisen henkilön työllistymismahdollisuuksia, jonka hitaasti etenevä sairaus johtaa aikanaan väistämättä työkyvyttömyyseläkkeelle. Käytännössä varsinkin suuret työnantajat, jotka vastaavat merkittävässä määrin palveluksessaan olevien henkilöiden työkyvyttömyyseläkkeiden kustannuksista, eivät ole halukkaita tällaisia henkilöitä palkkaamaan. Samassa yhteydessä on kuitenkin pidettävä huolta siitä, ettei työn saannin ja työelämään siirtymisen yleiseksi ehdoksi tule asetettua sellaisia terveydentilaan liittyviä tarkastuksia ja tutkimuksia, joilla pyritään seulomaan epäasiallisin perustein mahdollisia tulevia työkyvyttömyyseläkeläisiä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että henkilö voi tarvittaessa kokeilla työelämään siirtymistä useampiakin kertoja. Valiokunnan käsityksen mukaan tämä on kansaneläkelain muuttamisesta tehdyn ehdotuksen 22 §:n mukaan mahdollista,

joskin se edellyttää niissä tapauksissa, joissa 24 kuukauden kokonaisuika ylitetään, välillä siirtymistä eläkkeensaajaksi.

Nuorille ammatillisen kuntoutuksen varmistamiseksi maksettavaa kuntoutusrahaa voidaan maksaa 16 vuoden täyttämisen enintään sen kuukauden loppuun, jona henkilö täyttää 18 vuotta. Vammaisen henkilön koulunkäynti usein vaatii tavanomaista pidemmän ajan ja tästä syystä on selvitettävä kuntoutusrahan maksuajan jatkamisen tarkoituksenmukaisuutta 18 vuoden ikärajan jälkeenkin. Kuntoutuksen varmistamisen tavoitteet huomioon ottaen tämä loisi edelleen paremmat mahdollisuudet nuorten vammaisten ihmisten siirtymiselle kansaneläkkeen asemesta työelämään ja täyteen osallistumiseen yhteiskuntaan.

Kuntoutusrahalain uusi soveltaminen nuorten ammatilliseen kuntoutukseen ja mahdollisuus jättää kansaneläke lepäämään työssäolon ajaksi asettavat molemmat vaatimuksia myös työhallinnolle. Kun kyseessä on suhteellisen pienet henkilöryhmät, tulee varsin yksityiskohtaisesti ja tehokkaasti ohjata kuntoutusta ja työllistymistä myös työmarkkinoiden kannalta tarkoituksenmukaisesti. Tästä syystä Kansaneläkelaitoksen ja työhallinnon yhteistyön kehittäminen on tärkeää.

Erilaisia vammaisen työssään tarvitsemia apuvälineitä ei yleensä myönnetä lyhytaikaista työssäoloa varten. Esitetyn lain tavoitteiden toteutumisen kannalta on tärkeää, että seurataan apuvälineiden myöntämisen vaikutuksia ja ryhdytään tarvittaessa toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi siten, että myös kansaneläkkeen ollessa lepäämässä voidaan työvälineet myöntää, vaikka suunnitelma työnteon kestosta saattaakin olla suhteellisen lyhyt.

Hallituksen esitykseen sisältyvä kuntoutusra-hajärjestelmän laajentaminen ja eläkkeen lepää-mään jättämismenettely ovat molemmat uusia. Tästä syystä niiden seurantaan on kiinnitettävä erityisesti huomiota. Tärkeitä näkökohtia tässä suhteessa ovat paitsi edellä valiokunnan mietin-nössä mainittujen asioiden seuraaminen myös sen varmistaminen, ettei toimeenpanon seurauk-sena synny väliinputoamista ja että myös työllis-tymistä edistettäessä kiinnitetään riittävää hu-omiota työolojen saattamiseen vammaisen kun-toutumista ja työllistymistä edistäväksi.

Kun toivomusaloitteessa ehdotetaan hallituk-sen esityksen antamista, joka pääpiirteissään vastaisi käsiteltävänä olevaa hallituksen esitys-tä, voidaan tällä hallituksen esityksellä katsoa toivomusaloitteen tulleen täytetyksi ja valiokun-ta ehdottaa toivomusaloitteen hylkäämistä.

Yksityiskohtaiset perustelut

Valiokunnan saaman tiedon mukaan hallituksen esitys on jäänyt eräiltä osiltaan puutteelliseksi. Kuntoutusrahalain muuttamista koskevan la-kiehdotuksen 18 ja 20 §:ää on tarkoituksenmu-kaista muuttaa yhteensovitusta ja tarkistamista koskevilta osiltaan. Samoin kansaneläkelaitok-sen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain 3 §:n muuttaminen on tarpeen, jotta henkilö voi eräissä tapauksissa eläkkeen lepäämisen aikana saada kansaneläkelaitoksen järjestämää kuntou-tusta. Lisäksi valiokunta ehdottaa kansaneläke-lakiehdotuksen 22 §:n 5 momenttia selvennettä-väksi.

1. Laki kansaneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain 3 §:n muuttami-sesta

Lakiehdotus on hallituksen esitykseen nähden uusi. Hallituksen esitykseen sisältyvän vam-maistukilain 2 §:n 3 momentin mukaan eläk-keen lepäämäänjättämisajalta henkilö voi saada erityisvammaistuen suuruista vammaistukea, jolta ajalta hän ei voi saada vammaistukilain 2 §:n 1 momentin mukaista vammaistukea. Eläk-keen lepäämisaikana henkilö voisi saada myös ammatillista ja lääkinnällistä kuntoutusta kan-saneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta

annetun lain nojalla. Jos kuitenkin eläkkeensaa-ja, joka on saanut hoitotukea korotettuna tai eri-tyishoitotukena jättää eläkkeensä lepäämään, tu-lee hänen edelleen voida kuulua kansaneläkelai-toksen järjestämän kuntoutuksen piiriin. Eläk-keen ollessa lepäämässä henkilö ei kuitenkaan voisi kuntoutusta saada, koska hän ei ole enää korotettua tai erityishoitotukea saava eläkkeen-saaja. Hän ei myöskään saa eläkkeen lepäämis-ajalta kansaneläkelaitoksen järjestämästä kun-toutuksesta annetun lain 3 §:ssä edellytettyä vammaistukilain 2 §:n 1 momentin 1 tai 2 koh-dan mukaista vammaistukea, vaan 3 §:n 3 mo-mentin mukaista vammaistukea. Näin ollen, jot-ta vammaisen saama kuntoutus olisi mahdollis-ta, tulee otsikossa mainitun lain 3 §:n 1 momen-ttiin lisätä uusi 4 kohta, jonka nojalla kuntoutus on mahdollista myös eläkkeen ollessa lepäämäs-sä.

2. Laki kuntoutusrahalain muuttamisesta

Kuntoutusrahalain 18 §:n 1 momentin mukaan on kuntoutusrahasta vähennettävä täysimääräi-sesti samalta ajalta saadut lakiin perustuvat an-sionmenetykskorvaukset. Saman pykälän 2 mo-mentin mukaan ammatillisen kuntoutuksen ai-kaisesta kuntoutusrahasta vähennetään muut säännölliset tulot ja ansionmenetykskorvaukset siltä osin kuin ne ylittävät kuukaudessa keski-määrin 2 500 markkaa.

Edellä mainitut yhteensovitussäännökset tule-vat sovellettaviksi myös eläkkeen sijaan makset-tavaan kuntoutusrahaan. Nuorten kuntoutusra-han tavoitteena on kannustavuus ja se, että se korvaa työkyvyttömyyseläkettä. Tästä syystä on tarkoituksenmukaista, että nuoret ammatillisen koulutuksen ohella voivat hankkia lisätuloa kun-toutusrahan lisäksi ilman kuntoutusrahalain 18 §:n 2 momentin mukaista yhteensovitusta. Täl-löin tilanne vastaa sitä tilannetta, että nuori on työkyvyttömyyseläkkeellä. Tästä syystä ehdote-taan, että kuntoutusrahalain 18 §:n 2 momentin viimeistä lausetta muutetaan siten, että momen-tissa tarkoitettua yhteensovitusta ei tehdä kun-toutusrahaan, jota maksetaan kuntoutusrahalain 5 a §:n perusteella.

Kuntoutusrahalain 20 §:n mukaan ammatillisen koulutuksen aikainen kuntoutusraha määritellään uudestaan, jos kuntoutujan olosuhteissa tapahtuu sellainen määräytymisperusteiden muutos, jonka johdosta kuntoutusrahan määrä olennaisesti muuttuisi. Myös tarveharkintaisen kuntoutusrahan määrää on tarkistettava, jos kuntoutusrahan määrään vaikuttavat tulot ovat olennaisesti nousseet. Tarkistamista koskevien menettelyjen selkeyttämiseksi ja yksinkertaistamiseksi kuntoutusrahalain 20 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että se vastaa tarveharkintaisen kuntoutusrahan määrän tarkistamismenettelyä. Samalla sairauspäivärahan ja kuntoutusrahan menettelyt vastaavat toisiaan. Tästä syystä kuntoutusrahalain 20 §:n 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että ammatillisen koulutuksen aikaiseen kuntoutusrahaan tehdään muutos aina, kun kuntoutusrahan määrään vaikuttavat tulot ja korvaukset nousevat olennaisesti taikka niiden määrä vähenee.

3. Laki kansaneläkelain muuttamisesta

Jos ennen lepäävänä olevan eläkeajan täyttymistä havaitaan työnteko epätarkoituksenmukaiseksi, tulee valiokunnan käsityksen mukaan kansaneläkelakiehdotuksen 22 §:n 5 momentin mukaisesti lepäävänä olevaa eläkettä ryhtyä maksamaan heti, kun työnteko on lakannut, vaikka perusteena olisi työntekijästä itsestään johtuva syy.

Valiokunta ehdottaa kansaneläkelain 22 §:n 5 momentin rakennetta ja sanamuotoa muutettavaksi siten, että siitä selkeämmin käy ilmi laissa tarkoitettut tavoitteet ja menettelyt. Tämän mukaisesti momenttiehdotuksen viimeinen virke siirrettäisiin ensimmäiseksi, koska se sisältää olennaista tietoa henkilön asemasta suhteessa muuhun lainsäädäntöön sinä aikana, kun työkyvyttömyyseläke on lepäävänä. Tämän jälkeen todetaan henkilön mahdollisuus saada eläkkeen lepäämistä vastaavalta ajalta vammaistukea ja tämän jälkeen ne tilanteet, joissa lepäävänä oleva eläke jälleen voi tulla maksettavaksi.

Lepäävänä olevaa eläkettä voidaan ryhtyä maksamaan uudelleen niissä tilanteissa, joissa työnteko lakkaa tai ansiotulot vähenevät. Eläkettä ryhdytään maksamaan välittömästi näiden ehtojen toteuduttua eikä tässä suhteessa edellytetä muuta kuin tiedon saattamista eläkelaitokselle, jotta eläkettä voidaan ryhtyä maksamaan. Eläkettä aletaan maksaa mahdollisimman nopeasti sen jälkeen kun työnteko on lakannut tai ansiotulot vähentyneet laissa mainitulla tavalla ja työnteon lakkaamisen tai ansiotulon vähentymisen alkuhetkestä alkaen. Kun henkilö työskentelee koko 4 momentissa mainitun lepäämäänjättämisaajan, mutta haluaa sen jälkeen saada eläkkeen jälleen maksuun, tulee hänen tehdä eläkelaitokselle ilmoitus. Jos eläkelaitokselle ei ilmoitusta tehdä, eläkelaitos olettaa henkilön jatkavan työskentelyä ja eläke katsotaan ilman eri päätöstä lakanneeksi. Kohtuullista on, että eläkelaitos huomauttaa henkilölle, että hänen on syytä tehdä ilmoitus, jos hän ei aio jatkaa työskentelyään.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että kolmas lakiehdotus hyväksytään muuttamattomana,

että ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotus 1)

että toinen lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotus 2)

että hyväksytään uusi lakiehdotus (Valiokunnan muutosehdotus 3) ja

että toivomusaloite 168/1998 vp hylätään.

*Valiokunnan muutosehdotus 1***1.****Laki****kuntoutusrahalain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä maaliskuuta 1991 annetun kuntoutusrahalain (611/1991) 18 §:n 2 momentti, 20 §, 25 §:n 1 momentti, 27 §:n 1 momentti ja 31 §, sellaisina kuin niistä ovat, 18 §:n 2 momentti laissa 987/1996, 25 §:n 1 momentti laissa 1065/1994 ja 31 § laissa 1503/1995, sekä *lisätään* 5 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 1065/1994, uusi 4 momentti, jolloin nykyinen 4 ja 5 momentti siirtyvät 5 ja 6 momentiksi, lakiin uusi 5 a §, 8 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 1503/1995, uusi 3 momentti, 9 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1654/1992, uusi 2 momentti sekä lakiin uusi 17 a §, seuraavasti:

5, 5a, 8, 9 ja 17 a §
 (Kuten HE)

18 § (Uusi)

Yhteensovitus

työnantajalle eikä kuntoutusrahaan, jota maksetaan 5 a §:n perusteella .

20 § (Uusi)

Kuntoutusrahan määrän tarkistaminen

Jos kuntoutuja saa korvausta ammatillisena kuntoutuksena järjestetyn koulutuksen tai siihen liittyvän harjoittelun ajalta säännöllisesti muuta kuin 1 momentissa tarkoitettua ansionmenetykskorvausta tai muuta toimeentuloa turvaavaa tuloa, vähennetään samalta ajalta maksettavasta kuntoutusrahasta mainitut tulot ja korvaukset siltä osin kuin niiden määrä yhteensä ylittää lukukauden ajalta laskettuna keskimäärin yksinäiselle henkilölle maksettavan hänen asuinkuntansa kuntaryhmän mukaisen täysimääräisen kansaneläkkeen määrän kuukaudessa. Tässä momentissa säädettyä yhteensovitusta ei sovelleta kuntoutusrahaan, joka 21 §:n nojalla maksetaan

Ammatillisen koulutuksen aikainen kuntoutusraha määritetään uudelleen, jos sen määrään vaikuttavat tulot ja korvaukset nousevat olennaisesti taikka niiden määrä vähenee.

Tarkemmat määräykset kuntoutusrahan uudelleen määrittämisestä, siinä huomioon otettavista tulojen ja korvausten muutoksista sekä kuntoutusrahan saajan velvollisuudesta ilmoittaa olosuhteissaan tapahtuneista muutoksista antaa kansaneläkelaitos .

25, 27 ja 31 §
 (Kuten HE)

Voimaantulosäännös
 (Kuten HE)

Valiokunnan muutosehdotus 2**2.****Laki****kansaneläkelain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 8 päivänä kesäkuuta 1956 annetun kansaneläkelain (347/1956) 20 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1487/1995, sekä

lisätään 22 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 697/1964 ja 670/1985 ja mainitussa laissa 1487/1995, uusi 4 ja 5 momentti, jolloin nykyinen 4 momentti siirtyy 6 momentiksi, 30 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 123/1988 ja 979/1996, uusi 5 momentti, jolloin nykyinen 5 ja 6 momentti siirtyvät 6 ja 7 momentiksi, ja 39 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 705/1965, 572/1982, 214/1991, 564/1993 ja 1502/1995 ja mainitussa laissa 1487/1995, uusi 4 momentti, jolloin nykyinen 4 momentti siirtyy mainitulla lailla 214/1991 kumotun 5 momentin tilalle uudeksi 5 momentiksi, seuraavasti:

20 §
 (Kuten HE)

22 §

(4 mom. kuten HE)

Työkyvyttömyyseläkkeen ollessa lepäävänä henkilöä ei pidetä eläkkeensaajana. Henkilölle, jonka eläke on jätetty lepäämään 4 momentissa säädetyllä tavalla, maksetaan lepäämistä vastaavalta ajalta vammaistukilain (124/1988) 2 §:n 3 momentissa mainittua vammaistukea. Lepäävänä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen edellyttäen, että työnteko on lakannut

tai ansiotulot ovat vähentyneet siten, ettei henkilön katsota enää saavan kohtuullista toimeentuloaan työllään. (Poist.) Jollei lepäävänä olevaa eläkettä ole eläkelaitokselle tehdyllä eläkelaitoksen pyytämällä ilmoituksella vaadittu ennen 4 momentissa mainitun määräajan päättymistä maksettavaksi, katsotaan se ilman eri päätöstä lakanneeksi. (Poist.)

30 a ja 39 §
 (Kuten HE)

Voimaantulosäännös
 (Kuten HE)

Valiokunnan muutosehdotus 3**4.****Laki****kansaneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 27 päivänä maaliskuuta 1991 kansaneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain (610/1991) 3 §:n 1 momentti seuraavasti:

3 §

Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus

Kansaneläkelaitoksen on järjestettävä muussa kuin julkisessa laitoshoidossa olevalle vaikeavammaiselle henkilölle, joka lisäksi saa

1) lapsen hoitotuesta annetun lain (444/1969) 2 §:n 2 tai 3 momentin mukaista hoitotukea;

2) vammaistukilain (124/1988) 2 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdan mukaista vammaistukea; (poist.)

3) työkyvyttömyyseläkettä ja kansaneläkelain 30 a §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tarkoitettua hoitotukea; tai

4) vammaistukilain 2 §:n 3 momentin mukaisesti vammaistukea, joka on myönnetty 3 kohdassa tarkoitetun hoitotuen sijaan,

sellaiset pitkäaikaiset tai vaativat muut kuin sairaanhoitoon välittömästi liittyvät kuntoutusjaksot laitospai avohoidossa, jotka ovat tarpeen hänen työ- tai toimintakykynsä turvaamiseksi tai parantamiseksi.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä elokuuta 1999 .

Helsingissä 8 päivänä lokakuuta 1998

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Virpa Puisto /sd (osittain)
vpj. Maija Perho /kok
jäs. Anne Huotari /vas
Liisa Hyssälä /kesk (osittain)
Timo Ihamäki /kok
Kari Kantalainen /kok (osittain)
Paula Kokkonen /kok
Mikko Kuoppa /va-r
Eero Lämsä /kesk (osittain)

Hannes Manninen /kesk (osittain)
Pirkko Peltomo /sd
Margareta Pietikäinen /r
Maija Rask /sd (osittain)
Juha Rehula /kesk
Osmo Soininvaara /vihr
Marjatta Vehkaoja /sd (osittain)
Marja-Leena Viljamaa /sd (osittain).